

עמל תורה

הרב אליהו מאל

יש צורך לברר מדוע לימוד הגמרא בעיון הוא זה שבונה את הנפש והאישיות של האדם יותר מלימודים אחרים.
ננסה לברר את העניין דרך המבט של הספר "חסד לאברהם" שנכתב על ידי המקובל הרב אברהם אזולאי, ספר שחציו בנגלה וחציו בנסתר.

לימוד העיון – הסרת הקליפות

העניין שכמו שיש בחיטה מזון הגוף וצריך טורח בדישה ובטחינה והרקדה פעם אחר פעם כדי להבדיל הקליפה מן הסולת שהיא הקדושה כמו שאמר הכתוב 'ועשירית האיפה סולת' - כן בהלכה נהמא דמשנתא (לחם המשנה) היא מתלבשת בקליפה וצריך לטחינה והרקדה כדי שתהנה הנשמה מאותו הלחם. וזה שאמרו רבותינו ז"ל 'משנה מידה ומקבלים עליה שכר תלמוד מידה שאין למעלה ממנה'. והענין כי המשנה היא מאכל הנשמה כמאכל הסובין ומורסן עם קמח שאינו נהנית ממנה כראוי ולפעמים מזיק קצת לגוף. כן המשנה ממש בלי פירוק הקושיות. אמנם התלמוד הוא מאכל לחם סולת נקיה בלי קושיות כלל כהיבדל סולת נקיה מן הסובין והמורסן, לכן צריך לטחון מילי דאורייתא היטב.
(נהר ט')

מה כוונת הדברים שהתורה מתלבשת בקליפות?

ביטוי זה מלמדנו שיש מדרגה של התורה במקוריותה, ויש מדרגה של התורה בהתגלותה אצלנו. הופעת התורה בתחתונים מולבשת בלבוש מסוים הנקרא: "קליפות".

קליפה זהו מושג הלקוח מעולם הטבע. הקליפה מהווה שמירה לפני, שהוא המבוקש, ובלעדיה לא יכול היה לגדול. הקור, החום והמזיקים היו מקלקלים את הפרי לפני שהיה מגיע לבשלותו. עם זאת - בשעה שרוצים לאכול את הפרי יש צורך להסיר את הקליפה.

כשם שאנו מוצאים בעולם-הטבע, שהדבר המבוקש אינו מופיע בטהרתו כך גם בעולם הרוח המציאות הרוחנית מוסתרת.

ראשיתה של ההסתרה התרחשה עוד קודם לחטאו של אדם הראשון, חז"ל דרשו את הפסוק "תוצא הארץ עץ פרי עושה פרי" שהכול היה צריך להיות "פרי" (טעם העץ כטעם הפרי). אך הארץ חטאה והדברים אינם מופיעים בצורתם התכליתית אלא יש דברים המפריעים וחוצצים בינינו לבין מבוקשנו.

התורה אף היא מולבשת בקליפות, כלומר, לכל הלכה בתורה יש התוכן הפנימי שלה ויש הלבושים שהיא עטופה בהם, דהיינו המקרים והמאורעות שאליהם מתייחסת ההלכה. הגמרא מספרת:

בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה חמדה גנוזה שגנוזה לך תשע-מאות ארבעים ושבע דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש לתנה לבשר ודם... אמר לו הקב"ה למשה: החזר להם תשובה... אמר לפניו: ריבונו של עולם תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה, 'אנוכי ה' אלוך' אשר הוציא אתך מארץ מצרים' אמר להם למצרים ירדתם? לפרעה השתעבדתם תורה למה תהא לכם?... שוב מה כתיב בה 'לא תרצח לא תנאף לא תגנוב' קנאה יש ביניכם? יצר הרע יש ביניכם? מיד הודו לו לקב"ה. (שבת פח:)

נשאלת שאלה: וכי לא ידעו המלאכים מה כתוב בתורה? אלא הביאור הוא שיש בתורה כמה רבדים. יש הרובד העליון והאידיאלי, "חמדה גנוזה", זהו הרובד המוכר למלאכים והוא התוכן הפנימי של התורה. ישנו רובד נוסף: לא תרצח לא תגנוב! תורה שיורדת ומתאימה את עצמה למציאות האנושית הנמוכה, למציאות של אנשים עם יצר טוב ויצר רע. רובד זה אינו מוכר למלאכים מפני שהם אינם שייכים אליו.

לדוגמא: יש בתורה אידיאל כללי של צדק, אידיאל הנמצא בשמיים. אם רוצים להוריד אותו לארץ חייבים להלביש אותו במלבושים ארציים, היינו להיכנס לתוך המציאויות המסובכות של העולם ולתת עליהם דינים ומשפטים צודקים. למשל, שור תם שנגח את הפרה משלם חצי נזק ושור מועד משלם נזק שלם.

תפקידה של הגמרא לגלול את הלבוש החיצוני של ההתרחשות ולחדור לתוכן הפנימי, ההיגיון הפנימי, הצדק והיושר שעומדים מאחורי הדברים. בלימוד עלולים אנו לשקוע בסיפור החיצוני של הדברים. לשם כך נדרשת כל ה"שקלא וטריא" שבגמרא, הקושיות והתירושים, שעל ידם מבחינים אנו בסברא הפנימית שהיא היושר האלוקי המתגלה במציאות.

לכן אמרו חז"ל שהמשנה היא מידה שמקבלים עליה שכר, שהוא שכר לימוד תורה אך זו תורה בגולמיותה. התלמוד שהוא הבירור לעומק נחשב מידה שאין למעלה הימנה מפני שיש בתלמוד חדירה אל התוכן הפנימי שמעבר ללבושים, ניסיון לחדור אל הסברות והיושר האלוקי.

אם נתאחד עם היושר הפנימי, נוכל לפסוק לכל המציאויות שבעולם ולדמות "מילתא למילתא". [ההתאחדות עם היושר הפנימי יכולה להיות בשתי צורות: האחת - חיבור מאוד פנימי, הבנת העקרונות הפנימיים של היושר. השנייה ברמה נמוכה יותר זוהי הגמרא והסברות. הנצי"ב אומר¹ שבזמן בית ראשון היו פוסקים על פי רוח הקודש ללא צורך בסברות. משחרב הבית ובטלה רוח הקודש הבירור נעשה על ידי סברות ושכל ישר].

התורה כמזון רוחני

אומר ה"חסד לאברהם" נשמתנו ניזונה מלימוד התורה. בשעה שאנו לומדים תורה אנו קולטים את אותם ניצוצות קודש של האידיאל הכללי העליון שהתלבש במלבושי העולם הזה, ומאותם טיפות חיים של התורה העליונה הנשמה ניזונת.

בתלמוד מונח מזוננו הרוחני הנדרש לבניין אישיותנו. למרות שהאדם אינו מרגיש - הנשמה קולטת ומקבלת את מזונה הנקי והמבורר. וכך כותב הרב קוק זצ"ל:

הלימודים המעשיים הם מזונה של הנשמה בונים אותה בחלקיה באותה הצורה שהיא קבועה מעצם טבעה, כדרך שהמזונות הגשמיים בונים את הגויה.

(אורות התורה ו, ו)

החיסרון שבלימוד השטחי

בעל חסד לאברהם מוסיף:

דע שאם תהיה עוסק כל ימי חייך בתורה בלי להשכיל בה רק שתקרא בה - הנה בזה אתה אוכל הקליפה עם הסובין שלו והמוח עם הקליפה, כי הקושיא דהכלתא (הקושיות שמקשים על ההלכות כדי להגיע להבנה עמוקה) הם סוד הקליפות ואתה מחויב להקשות ולשבר הקליפות ולחוציא המוח ולתרוץ ולדקדק המילה ולהבין נעלמה (מה שנעלם בה), ועל המדקדק בה נאמר "עין לא ראתה אלוקים זולתך". ולהיות העוסק בתורה בלי הבנה כל מה שאפשר

1. קדמת העמק (הקדמה להעמק שאלה) אות ד

בידו הוא מערב קודש בחול וחול בקודש ועליו נאמר "ודלא מוסיף יוסיף וחייב מיתה" וכיוון שבידו לעסוק בתורה ואינו עוסק הוא מחזק הקליפות ומעמידן.

מדברים אלו עולה שמי שאינו לומד בעיון הוא מחזק את הקליפה ויוצר התערבבות בין הקודש לחול. מי שנשאר ברובד החיצוני עליו נאמר "ודלא מוסיף יוסיף", כלומר, הוא לא ממלא את התפקיד הרוחני המוטל עליו ומאבד את הסיבה לחיות.

וכך מספרת הגמרא שלאחר מותו של ריש לקיש, חיפש רבי יוחנן חברותא וניסה ללמוד עם רבי אלעזר בן פדת.

אזל יתיב קמיה, כל מילתא דהוי אמר רבי יוחנן אמר ליה: תנא דמסייעא לך. אמר: את כבר לקישא? בר לקישא כי הוה אמינא מילתא הוה מקשי לי עשרים וארבע קושיתא ומפרקינא ליה עשרים וארבע פרוקי וממילא רוחא שמעתא, ואת אמרת תנא דמסייע לך? אתו לא ידענא דשפיר קאמינא. הוה קאזיל וקרע מאניה וקא בכי ואמר: היכא את בר לקישא, והוה קא צוח עד דשף דעתיה מיני, בעו רבנן רחמיה עליה ונח נפשיה.
(בבא מציעא פד:)

רואים אנו שהייתה חסרה לר' יוחנן חברותא ללמוד בעיון, ובלעדיה חיינו לא היו חיים, ונצרכו חכמים להתפלל עליו - ומת. מתבלט כאן החשיבות הגדולה של הקושיות והתירוצים לעומת הלימוד הפשוט והמהיר.

מעלת התורה ולימודה

על מנת להבין יותר את הנאמר עד כה, יש צורך לחזור ולהעמיק מהי מעלתה של תורה ומה גודלו של העוסק בה. אומר החסד לאברהם:

דע כי התורה היא עצם האצילות המתפשט, והיא הייתה המצאה אלוהית שבה ידבק האדם באלוקים, ובהזדכך הנשמה לאור החיים האמיתיים. דהיינו הדיבוק באלוקים, בעולם הזה ובעולם הבא וזה שאמר הכתוב: 'ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום' אפילו בעולם הזה.

הרב צבי יהודה מסביר ש"אצילות" היא מלשון "אצל". מציאות שהיא מאוד קרובה לקב"ה נקראת אצילות. נמצא שכשאנו לומדים תורה אנו דבקים במציאות שהיא קרובה ביותר לה', על ידי דביקות זו הנשמה מזדככת ואף הגוף. זיכוך זה מאפשר דביקות לא רק בעולם הבא אלא גם

בעולם הזה, כל מה שאנו לומדים וזוכרים נעשה חלק מאתנו וזהו המצב של: "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום".

ביתר ביאור: הקב"ה עצמו הוא בלתי מושג. חסד גדול עשה עמנו שנתן לנו את התורה שהיא המציאות העליונה והקרובה ביותר אליו. וכך דרשו חז"ל:

אנכי ה' אלוקיך – אנא נפשי כתבית יחבית.

(שבת קה.)

כביכול הקב"ה כתב את נפשו ונתנה לנו. נמצא שבזמן שאדם לומד ומחשבתו קבועה בתורה הרי הוא מחובר לנותן התורה. הדביקות הזו צריכה להיות ללא מסכים חוצצים וללא כל הדימויים והלבושים הגשמיים של התורה המסתירים את האור הפנימי של הצדק האלוקי שבתורה.

והדביקות צריך שיהיה – בלי שיהיה מסך מבדיל בינך לבין תורתך. וכיוון שתעניין בתורתו והיא רחוקה מידיעתך ונעלמת ממך על ידי קושיות שהן הקליפות שמכסות את התורה ומעלימים אותה מעין שכלך, הרי הקליפות הן מחיצות ברזל בינך לבינו. ולכן אם חשק האהבה בלבך שקועה להדבק בו – צריך שתחפש אחרי הקושיות לשבר אותם ולבטל אותם ולדבוק בתורה הנעלמת מתוך אותם קליפות, והעושה כך הרי הוא דבוק בתכלית הדיבוק.

(חסד לאברהם שם)

הצורך בתשובה כמפתח להבנה

עסקנו בצורך להסיר את המסכים שמכסים את התורה וזאת על ידי לימוד התורה בעיון. ישנם מסכים נוספים שנובעים ממצבו הרוחני של האדם העוסק בתורה.

צריך האדם בהיותו נכנס לקדושה... לחשוב שעוונותיו גורמים לו חס וחלילה כמה מכשולים בקושיות וצריך שיתחזק כנגדם לבטלם (את העוונות- על ידי תשובה) כדי שלא יהיו מפרידים בינו לבין קונו... שכאשר יראה האדם הקושיות מתחזקות לפניו בהלכה – ישכיל שהן הקליפות המבדילות בינו לבין קונו, וצריך לידע כי עוונותיו גורמים לו ויתחזק בתשובה ובעסק מצוה וצדקה ויתמיד בעיון.

מבואר שאדם שעוונותיו מועטים מבין יותר את התורה, ומאיך אדם שחטאיו מרובים קשה לו להבין את התורה ולהתמלא ממנה, ולכן עליי לחזור בתשובה לפני הלימוד.

גם הרב זצ"ל כותב דברים דומים:

לפי ערך בהירות התשובה שלפני הלימוד תגדל בהירות ההבנה של הלימוד.
השכל מתרומם על ידי יסוד התרוממות הרצון, והוא מתבהר לפי המדה של
בהירות הרצון.

(אורות התורה ו, ב)

נמצא שחסרון ביכולת השכלית יכול לנבוע מפגם ברצון לקדושה. לימוד
תורה אינו מצטמצם בפן השכלי אלא כל הנפש שותפה בו. כאשר כוח
הרצון רוצה דברים אסורים או כוח הדמיון שקוע בדמיונות חושניים זה
פוגע ביכולת ההבנה של התורה ובהתקשרות אל ה' יתברך. כאשר אדם
מנסה להבין סוגיא ומתקשה להבינה צריך לדעת שהדבר נובע מחמת
העוונות.

ב"חסד לאברהם" מודגש שחלק מתהליך התשובה הנדרש הוא "ויתמיד
בעיון". המאמץ הלימודי הוא בעצמו מתקן ומיישר את האדם. עמל
התורה מכניס את המאור שבה לתוכו ועל ידי כך הוא חוזר למוטב.

א * נשא לבבנו אל כפים אל א-ל בשמים * קו
 כם * שפכו לפניו לבבכם * חזקו ויאמץ ל
 לה' * תנו לבבכם ונפשכם לדרש לה' * ולע
 ותשלים משאלין דלבאי ולבא דכל עמך ישראל לס
 חליתי פניך בכל לב חנני כאמרתך * קראתיך בס
 ו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך * לך אמר לבי
 משאלות לבך * קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה
 תקשיב אזניך * עם לבבי אשיחה ויחפש רוחי
 על עצתך ימלא * נשא לבבנו אל כפים אל א-ל ב
 כם ואל בגדיכם * שפכו לשער לבבכם * חז
 כל המיחלים לה' * תנו לבבכם ונפשכם לדרש
 לבב שלם * ותשלים משאל לבאי ולבא דכל עמ
 ים ולשלם * חליתי פניך בכל לב חנני כאמרתך *
 נני ה' * יהיו לרצון אמרי לבבי לפניך *
 ופני * ויתן לך משאלות לבך * קוה אל ה' חזק ו
 ה' * תכין לך משאלות לבבי אשיח
 תן לך כלבבך וכל עצתך ימלא * נשא לבבנו אל כפ
 * קרעו לבבכם ויחפשו לפניו לבבכם
 בכם כל המיחלים לה' * תנו לבבכם ונפשכם לדר
 לבב שלם * ותשלים משאלין דלבאי ולבא דכל עמ
 ים ולשלם * חליתי פניך בכל לב חנני כאמרתך *
 נני ה' * יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך *
 ופני * ויתן לך משאלות לבך * קוה אל ה' חזק ו
 ה' * תכין לבם תקשיב אזניך * עם לבבי אשיח

עבודה

שבלב

**על מקומו של הלב
בשעת התפילה**

